

Alberto Barandiaran

Sorgin haizea euskal literaturan

Jokoz kanpo harrapatu gaitu, denok, Unai Elorriagaren sariak. Batzuk (asko), lana ez dutelako irakurri. Beste batzuk (gutxi), irakurrita ere, horrenbesteko sona ez zutelako espero. Asko aztoratu dira Espainian eman diotelako, eta beste asko poztu hain zuzen ere Espainian irabazi duelako.

Baina jokoz kanpo harrapatu gaitu, bat baino gehiago haserretzeraino, kanpotik etorri behar izan dutelako esatera *SPrako tranbia* liburu ona dela, oso txukuna. Hemengo beka batetik aparte utzi ondoren, Euskadi Sarirako hautatu gabe lagata, bigarren edizioa ozta-ozta saltzen ari zelarik, hartu eta Madrilen nabarmendu dute, iaz argitaratutako ehundik gora lanen artean. Edo Espainian oso azkarrak dira, hiru garren begi batekin irakurtzen dute, edo ziria sartu nahi izan digute. Edo hemen ez dugu irizpiderik. Edo ez dugu kritikarik. Edo ez dugu asko irakurtzen. Edo oso liburu onak daude, Elorriagaren bezain onak eta hobeak ere bai, urtero. Edo epaileen lanak ez du justizia egiten. Edo sari hauekin bukatu beharra dago. Edo dena batera.

Zu rrunbiloak *SPrako tranbia* lanaren balioa ezkutatu duela uste dut. Saria jaso baino lehenago irakurri zutenak salbu, gutxi izango dira liburua eskuartean hartu eta apur bat baldintzatuta egongo ez direnak. Eta errebindikatu behar da liburu ederra dela Unairena. Oso landua, oso benetakoa eta desberdina. Ustekabea. Eta aski behar luke horrek azpimarratzeko («sorpresa» da liburu baten gainean esan daitekeen gauzarik politenetakoa). Unai aurrenekoarekin lortu du. Zaila da ezaxolati gelditzea. Hori, alde batetik.

Bestetik, eta Hasier Etxeberriak ondo azaldu du, Elorriaga arrunt bereizten da gisa honetako sariak lortu edo lortzetik gertu egon diren beste idazleengandik. Inor ez da ausartuko Atxaga, Saizarbitoria edo Sarrionandiaren izenen ondoan jartzen, oraingoz bederen, baina oso idazle

gutxiren esku dago sari hori. Eta, hala ere, Elorriaga ez da ezaguna, ez du literatur aldizkaririk sortu, ez ditu hitzal-diak eman, ez du kultur sustatzaile lana egin, ez du egin nahi izan. Ez du ikusten hori egin beharra.

Unai Elorriagak ez du politikaz hitz egiten, ez du intelektualen papera onartzen, ez du literaturaren funtzioa ikusten. Ez du uste literaturak funtzioa izan behar duenik: berak idatzi nahi du, kitto.

Ez da gaztetasun kontua bakarrik. Badira bere belau-naldiko idazleak mezuarekin gora eta behera dabiltzanak. Literaturaren beharra aldarrikatzen dutenak. Elorriagarena jarrera da, estiloa nahi bada. Izaera. Berarentzat idaztea jolasa da, ariketa. Bere obsesio txikiak kanporatzeko modu bat. Lanetik kanpo, bizitza. Ez da berria. Bai ordea aitortzea eta errebindikatzea.

Ez da gaztetasuna bakarrik, baina bada. Hasiberrien artean entzuten dira, gero eta gehiago, kexuak, oinordetzan hartu duten literaturarengatik. Ez dute estrategikotasuna garbi ikusten, antza. Ez dituzte zuloak estali nahi. Idatzi nahi dute, ez besterik. Irakurtzea nahi dute, norbaitek liburua eskuan hartu eta gero esatea: «ederra». Entzun beharko dituzte —«arinkeria», «hezurdura falta», «sakontasunik eza»...—, baina ortzadarraren beste kolorea da, ez besterik.

SPrako tranbia-k baditu estetika hutsarengatik idatzi-riko zatiak, hala irudi du. Hala da. Baditu testuak, orri solteak, leherketa txikiak. Badu sorgin haizea orriarte, be-larrian kili-kili egiten duena. Badu ere samurtasun handia bere baitan, harremanen errebindikazio txikia, maitasun oihua.

Ez da nobela betea. Baina bai ikusmina sortzen duena, etorri daitekeenarengatik. Eta plazer estetiko hutsek —horiek ere— gogobetetzen gaituztenentzat notizia ona da. Baita euskal literaturarentzat ere.

Oteiza Fundazioa-Txillida-Leku

Arte ederrek notizia garrantzitsu bi utzi dizkigute aurten. Bi, gutxienez. Eduardo Txillidaren heriotza izan da haie-

tarik bat. Oteiza Fundazioaren gorabeherak bestea. Gehiegitan alderatu dira bi artistak, bistan da errazegia dela konparazioa, baina hain da —baita azkenotan ere— paradigmatikoa dena!

Txillidak azken garaian bizi izan zen bezala alde egin du: familiaretan, gizarte osoaren onespenearekin, zoriontsu seguru asko. Zoriontasun hori da azpimaragarriena: eginiko lanarengatik harrotasuna antzematen zen, berarengan eta bere inguruan, azken garaietan. Nahi zuen guztia lortu duenaren isla zen eskultorea. Txillida-Leku, sariak, omenaldiak, izena Espainian, estima Alemanian...

Elkarrizketa batean kontatu zuenez, behin lagun poeta batek esan zion: «Ez hitz egin jendearekin buruan dituzun ideia horiei buruz, lapurtu egingo dizkizute-eta». Eta Txillidak ez zuen hitz egiten, guti komunikatzen zuen. Ihes egiten zion jendeari. Burutazioei bi buelta eman eta haiekin eskulturak egin nahi zituen. Hori izan zuen bizitza, hori emaitza.

Horregatik, eredugarria da ondartzarena nola soluzionatu duen. Bildutako artelanekin eta egile eskubideekin zer egin erabakitzeke buruko minak izaten dituzte sortzaile handiek gehienetan, eta ezagunak dira jabetzenegatik auzi amaigabeak. Txillida-Lekurekin egin dutena egin ondoren *Artista baten lana betikoratzeko manuala* edo idatzi beharko luke Txillida familiak. Eta, bide batez, Oteizari igorri, dedikatoriarekin.

Altzuzako fundazioak ez du traza onik. Oso urrun dago hasierako urteetan iragarritako proiektu integral hartatik —museoa, fundazioaren adiskideak, hirian bertan erakustokia eta tailerra, unibertsitatean katedra, erakusketa ibiltariak...—, eta erantzunkizunak ez dira bakarrik oriotarraren aldarte batzuetan gogaikarrian bilatu behar, nahiz eta hor ere badauden.

Proiektu amaituak izua eragiten dionetakoa da Oteiza. Sortu eta desegin, biak behar dituenetakoa. Adibideak ugari dira. Baina hori horrela bada, egia da ere 1991n bere on dera Altzuzan uzteko erabaki zuenetik administrazioan ardurak izan dituztenek edo eskultorearen inguruan ibili direnek ez dutela toreatzen jakin.

Fundazioaren estatutuak osatzeko gobernuarekin eztabaidak, artistaren lagun eta sasilagunen arteko kontu txiki, inbidia, susmo eta ezinikusiak; mila adierazpen eta zuzenketa, mila paper ziriborratu eta berrero ziriborrituak... horrela joan dira hamar urte, proiektuaren gainean ados jarri gabe, eta galdu da gauzak benetan lotuta uzteko aukera. Museoaren lanak bukatu eta eraikina esanahiaz eta edukiaz betetzeko unea iritsi denean, orduan eskultorea ez da jada erabakiak hartzeko gai. Eta oriotarraren erretorikaren farfail guztiari zuku pixka bat ateratzeko ideiak oso garbi eduki behar dira.

Orain klarion tailerra bustita dago; bere agiri, esku-titz eta eskuizkribu guztiak Espainia aldean bahituta dautza, «segurtasun handiko» biltegi batean; berak izendaturiko patronokideak haserre ageri dira, «epaitegietan elkar ikusiko dugu» mehatxuka. Bere artelanak kanporatzeko edozein ahaleginek zalaparta sortzen du, eta mendeku politiko eta pertsonalen oihartzunak zikindu egiten du, ia astero, museoaren beraren irudia.

Ez dakit zergatik, baina Oteizaren inguruan putreak irudikatu ditut beti.

Seinaleak zikindu behar berriro

Nafarroan hogeitun urte egin dugu atzera. Hiru urtetan, hogeitun atzera. Euskararen gaiarekin. Hasi gara berrero seinaleak zikintzen, eta errotuluak azpimarratzen. Ez azken urteotan bezala, baina duela hogeitun urte bezala, halako tema bereziaz, eremu hori irabazteko benetako beharra bagenu bezala. Ekintza horretan, sinbologia hutsean etorkizuna jokoan bagenu bezala.

Orain ez da komikietako letra larrietzako aitzakia bakarrik. Benetako *kultur apartheid*-a bizi da Nafarroan, benetako gutxiengo sentitzen hasi da euskalduna. Jada ez dago euskaltasuna zabaltzeko halako itxaropena. Erdaldunengandik ez da keinurik espero. Orain bizirauteko garaiak dira. Duela hogeitun urte bezala.

Zail da azaltzen politikariengan aldaketa. Badirudi dena unibertsitatean, publikoan, hasi zela. Errektore be-

riak —erriberatar peto-petoa—, eta bere taldeak, mehatxua ikusi zutela euskara gero eta gehiago eskatzen duen ikasle kopuru horietan, eta atzeraka hasi zirela, gotorlekua eratu nahian. UGTren ingurukoak hauetarik asko, PSNren babesa exijitu eta honek haize guztien kutxa ireki zuen, hizkuntza politika beraztertu behar zela bota zuenean. Horri gehitu Miguel Sanz presidentea izugarri ernegatu zela Euskararen Kontseilu ia osoak dimisioa publikoki aurkeztu zionean, eta hor dugu kontraerreforma: ez zaudete konforme? Bada katakunbetara bueltan.

Arazoa ez da nafarrena soilik. Gertatzen ari den atzerakadak mendebaldeko beste lurraldeengandik soziologikoki eta politikoki are gehiago bereizteko arriskua ekar dezake. Eta horren adibidetako bat da Euskaltzaindiari sinarazi dioten akordioa.

Euskararen beraren batasunaren hauste sinbolikoa onartu da bertan. Pegenaute eta enparauak Frantzia eta Congoko, edo Frantzia eta Quebeceko adibideekin ausartu dira euskararen mapa ezberdinak egin behar direla justifikatzeko. «Han ere frantsesa hitz egiten da, baina bereizita daude». Hizkuntza ikerketa bereiziaz egin behar direla adostu baitute Sanzen gobernuak eta akademiak: sinbolikoki esango dute, baina guraizeak hartu eta Enderlatsan, Etxegaraten eta Azpirotz parean moztu dute mapa. Ez politikoa, euskararena baizik. Eta hori onartu du Euskaltzaindiak. Ezkerreko eskua behar dela esango dute euskaltzainek, zubiak ezin direla hautsi, baina oinarrizko arauetako bat, euskara bera ez politizatzea, hori bai hautsi egin delakoan nago.¶

ausarta. Ausardia eta jakituria behar baita era horretako lan kritikoa egitearren. Saiatu ere egin naiz pentsatzen berak egindako egile-hautapenean zenbat ez nukeen nik aukeratuko, eta konturatu naiz %85 bat natorrela. 40 izenetan, bostetik gora ez nukeela nik neuk bestela aukeratuko.

Bene-benetan eskertzeko lan gaitza, agerian uzten duena, bidenabar, olerkaritzak gurean duen kemen, garpén eta aberastasuna.¶

Tere Irastortza

Belaunaldien gorpilean: ikuspegi konparatzailearen ajeak

Estimatzen ez duguna existituko ez balitz bezala jardun izanaren ondorio asko pairatu izan ditu euskal literaturak —eta pairatzen—. Barkatuko dit irakurleak 1888ko egun batetik hasten banaiz, baina iruditzen zait egungo gorpilen kirrinkaz baino errazago ari ninteekeela ordukoaren oihartzunez.

1888. Hiru gizon bakarka

1888an Sabino Arana, Resurreccion Mª Azkue eta Miguel Unamuno aurkeztu ziren euskara irakasteko katedrarako lehiaketara. Hirurak adin beretsukoak ziren, hiru rek bizi zuten gudu karlisten amaiera, eta hirurak aurkeztu ziren katedrarako lehiaketara. Baina katedra bakarrak irabazi zuen, eta hirurek ez zuten bat egin euskararen eta Euskal Herriaren auzian. Hirurek bide arras ezberdinak jorratu zituzten, nahiz eta oinarrian gabezia berberak kezkatu, hirurak euskarari falta zitzaionaz kontziente ziren.